

***Przygotowanie młodzieży szkolnej
do budowania
społeczeństwa obywatelskiego***

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Krystyna Chałas, Iwona Szewczak

***Przygotowanie młodzieży szkolnej
do budowania
społeczeństwa obywatelskiego***

Wydawnictwo KUL
Lublin 2021

Recenzenci
prof. dr hab. Stefan Kwiatkowski
ks. prof. dr hab. Janusz Mariański

Opracowanie redakcyjne i komputerowe
Zuzanna Guty

Projekt okładki
Emil Stefanowicz

Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
ze środków Rządowego Programu Wsparcia Rozwoju
Organizacji Harcerskich i Skautowych na lata 2018–2030

© Copyright by Authors and Wydawnictwo KUL, Lublin 2021

ISBN 978-83-8061-979-1

Wydawnictwo KUL
ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin, tel. 81 740-93-40
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl, <http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

Druk i oprawa: volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin, tel. 91 812-09-08
e-mail: druk@volumina.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
 I. MŁODZIEŻ WOBEC SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W ŚWIELE WYNIKÓW WŁASNYCH BADAŃ EMPIRYCZNYCH	11
1. Społeczeństwo obywatelskie – ustalenia terminologiczne	11
2. Podstawy metodologiczne badań empirycznych	14
3. Badani uczniowie wobec społeczeństwa obywatelskiego – analiza wyników	15
3.1. Wiedza badanej młodzieży na temat społeczeństwa obywatelskiego	15
3.2. Aktywność badanych w perspektywie budowania społeczeństwa obywatelskiego	22
3.3. Gotowość młodzieży do aktywności w stowarzyszeniach, fundacjach, organizacjach społecznych	36
3.4. Społeczeństwo obywatelskie w koncepcji badanej młodzieży	40
4. Wnioski z badań	42
 II. DZIAŁALNOŚĆ STOWARZYSZEŃ I FUNDACJI NA RZECZ INTEGRALNEGO ROZWOJU MŁODZIEŻY – STUDIUM PRZYPADKU WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO	45
1. Integralny rozwój człowieka – zarys zagadnienia	45
2. Podstawy prawne funkcjonowania stowarzyszeń i fundacji	50
2.1. Stowarzyszenie – organizacja ludzi skupionych wokół tego samego celu	50
2.2. Fundacja – organizacja powołana przez fundatora	54
3. Funkcja stowarzyszeń i fundacji w integralnym rozwoju młodego człowieka ...	58
4. Cele i działalność stowarzyszeń i fundacji w perspektywie integralnego rozwoju ich podmiotów – analiza wyników badań w województwie lubelskim ...	64
4.1. Stowarzyszenia i fundacje w Polsce i województwie lubelskim – dane liczbowe	65
4.2. Cele i aktywność organizacji	69
5. Postulaty i wskazania dla stowarzyszeń, fundacji, grup społecznych w perspektywie integralnego rozwoju ich podmiotów i budowania społeczeństwa obywatelskiego	83

III. PEDAGOGICZNA KONSEPCJA PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO BUDOWANIA	
SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO	85
1. Osoba i jej przymioty punktem wyjścia i dojścia w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego	86
2. Integracja zagadnień programowych przedmiotów nauczania z problematyką społeczeństwa obywatelskiego szansą na holistyczne ujęcie jego istoty i funkcji	127
3. Edukacja przez projekty w edukacji obywatelskiej i budowaniu społeczeństwa obywatelskiego	129
4. Klasa autorska/innowacyjna mikroszkołą budowania społeczeństwa obywatelskiego	132
5. Kluby Myśli Obywatelskiej szansą zgłębiania edukacji obywatelskiej i inspiracji do działań na rzecz budowania społeczeństwa obywatelskiego	148
6. Organizacje szkolne trajektorią do budowania aktywności obywatelskiej	151
Podsumowanie	154
ZAKOŃCZENIE	157
BIBLIOGRAFIA	159
ZAŁĄCZNIK NR 1 KWESTIONARIUSZ ANKIETY	165
ZAŁĄCZNIK NR 2 WZÓR STATUTU STOWARZYSZENIA	171
ZAŁĄCZNIK NR 3 WZÓR STATUTU FUNDACJI	177

WSTĘP

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie pedagogicznej koncepcji przygotowania uczniów do budowania społeczeństwa obywatelskiego.

W kontekście celu głównego sformułowano cele szczegółowe, których realizacja stanowi jedną z kluczowych podstaw opracowania koncepcji pedagogicznej:

- zdobycie rozeznania w podstawowej wiedzy badanej młodzieży szkolnej na temat społeczeństwa obywatelskiego;
- poznanie obszarów aktywności badanych uczniów w perspektywie budowania społeczeństwa obywatelskiego;
- poznanie stanu gotowości badanej młodzieży do budowania społeczeństwa obywatelskiego;
- zdobycie ogólnego rozeznania na temat funkcjonowania organizacji pozarządowych w województwie lubelskim, działających na rzecz młodzieży szkolnej w świetle integralnego rozwoju i sporządzenie rejestru wskazań i rekomendacji w tym zakresie.

Drugą podstawę opracowanej koncepcji stanowią wyniki analizy literatury pedagogicznej, w tym z zakresu pedagogii personalistycznej oraz bogate doświadczenia Krystyny Chałas – współautorki opracowania w zakresie badań w działaniu nad szansami edukacyjnymi młodzieży szkolnej poprzez aktywność na rzecz integralnego rozwoju.

Podjęcie zadania przygotowania młodzieży do budowania społeczeństwa obywatelskiego uzasadnione jest wieloma względami:

- potrzebą przygotowania młodych ludzi/uczniów do budowania demokracji;
- potrzebą wyposażenia uczniów w określoną strukturę kompetencji, by mogli funkcjonować w społeczeństwie obywatelskim i budować to społeczeństwo;
- kapitałem rozwojowym tkwiącym w realizacji programów podmiotów społeczeństwa obywatelskiego;
- potrzebą opracowania koncepcji pedagogicznej, która może być podstawą przygotowania uczniów do stawiania się liderami pozarządowych organizacji pożytku publicznego.

Możliwym do zaobserwowania zjawiskiem są wzrastające procesy demokratyczne w krajach należących do Zjednoczonej Europy. W zamyśle jej twórców, R. Shumana, K. Adenauera, A. de Gasperi, jej podstawy wymagają stałych wartości: pokój, solidarność, demokracja, godność i prawa człowieka.

W powyższym kontekście wyrasta zadanie pogłębionego wychowania obywatelskiego. Jak podkreśla B. Śliwerski: „Demokracja wymaga społecznej i politycznej dojrzałości od każdego obywatela, toteż niezmiennie ważne jest przygotowanie go już od najmłodszych lat do odpowiedniego wyboru wartości i podejmowania zgodnie z nimi decyzji. Konieczne jest wzmacnianie osobistych kompetencji dzieci i młodzieży, rozpoznanie i rozwijanie ich zainteresowań, by towarzyszyło temu doskonalenie takich cech społecznych, jak zdolność do bezpośredniej komunikacji, dialogu, do autentycznych więzi koleżeństwa, przyjaźni, miłości oraz odpowiedzialności”¹.

Pewnego rodzaju szkołą demokracji są pozarządowe organizacje pożytku publicznego. Powstaje pytanie: w jakie kompetencje wyposażać uczniów, by w sposób odpowiedzialny budowali te organizacje i zwrotnie, by poprzez te organizacje odpowiedzialnie budowali społeczeństwo obywatelskie.

Na uwagę w tym względzie zasługuje triada kompetencji:

- kompetencje warunkujące integralny rozwój ucznia;
- kompetencje warunkujące budowanie grup i wspólnot społecznych, u podstaw których będzie urzeczywistnianie wartości społeczno-moralnych;
- kompetencje warunkujące budowanie dobra wspólnego.

Powyższa triada implikuje budowanie dobra wspólnego. Należy przy tym podkreślić, że działalność w organizacjach pozarządowych poprzez urzeczywistnianie wartości tkwiących w misji i szczegółowych celach organizacji jest źródłem kapitału rozwojowego. Do priorytetów w tym względzie należy zaliczyć:

- urzeczywistnianie własnej, lecz właściwej hierarchii wartości prowadzącej do integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa; umiejętności pracy nad sobą; refleksyjnego i krytycznego myślenia;
- rozwijanie samodzielności, odpowiedzialnego korzystania z wolności osobistej, rozumienia i identyfikowania się normami moralno-etycznymi;
- rozwijanie uspołecznienia, kształtowanie postawy osobistej i społecznej odpowiedzialności, u podstaw której będzie urzeczywistnianie wartości społeczno-moralnych: patriotyzmu, solidarności, bezinteresowności, społecliwości, samorządności; rozwijanie umiejętności przywódczych i budowanie relacji interpersonalnych;
- rozwijanie odwagi wyrażania sprzeciwu wobec poniżania godności, budowania struktur generujących redukcję człowieczeństwa; rozszerzającego się bezprawia.

¹ B. Śliwerski, *Harcerstwo źródłem pedagogicznej pasji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016, s. 55.

Powyżej wskazywany potencjał rozwojowy tkwiący w organizacjach będących podmiotami społeczeństwa obywatelskiego powinien stać się celem procesu wychowawczo-dydaktycznego szkoły. Stąd powstaje zadanie opracowania koncepcji pedagogicznej na tyle spójnej, by w przygotowanie uczniów do tego zadania mogła się włączyć jak największa liczba nauczycieli, a także rodziców i innych podmiotów szkoły.

Opracowanie ma charakter teoretyczno-empiryczno-projektowy. Wyróżniono dwa wiodące problemy badań empirycznych:

- jak przedstawiają się obszary aktywności badanej młodzieży szkolnej w perspektywie budowania społeczeństwa obywatelskiego;
- jaka jest struktura stowarzyszeń i fundacji na terenie województwa lubelskiego, działających na rzecz młodzieży w perspektywie integralnego rozwoju.

Odpowiedź na pierwsze pytanie uzyskano metodą sondażu diagnostycznego przy pomocy kwestionariusza ankiety. Badaniami objęto 561 uczniów klas maturalnych z liceów i techników.

Źródłem odpowiedzi na drugie pytanie jest analiza celów działania stowarzyszeń i fundacji działających na rzecz młodzieży.

Podstawowym celem części projektowej była odpowiedź na pytanie: w jaki sposób zbudować pedagogiczną koncepcję przygotowania młodzieży szkolnej do budowania społeczeństwa obywatelskiego?

Nasze działania skupiały się na typowych rozwiązaniach już istniejących w szkołach oraz nowych propozycjach z wykorzystaniem doświadczenia praktycznego i dorobku naukowego autorek opracowania.

Opracowanie składa się z trzech rozdziałów.

W rozdziale pierwszym przedstawione zostały wyniki badań przeprowadzonych wśród młodzieży klas maturalnych w wybranych liceach i technikach z województw: lubelskiego, mazowieckiego, podkarpackiego, małopolskiego. Przedmiotem badań jest stan podstawowej wiedzy badanych uczniów na temat społeczeństwa obywatelskiego, obszary aktywności badanych w perspektywie budowania społeczeństwa obywatelskiego, gotowość badanych do budowania tego społeczeństwa oraz koncepcja uczniów budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Przedmiotem analiz w rozdziale drugim jest funkcjonowanie stowarzyszeń i fundacji działających na terenie województwa lubelskiego na rzecz dzieci i młodzieży. Punktem odniesienia uczyniono integralny rozwój uczniów.

Przedstawione zostały wyniki ilościowe dotyczące stowarzyszeń i fundacji działających na rzecz rozwoju poszczególnych warstw życia i funkcjonowania człowieka: warstwy biologicznej, psychicznej (psychologicznej), społecznej (socjologicznej), kulturowej (kulturologicznej), duchowej (religijnej).

Podjęta została próba odpowiedzi na pytanie: w której warstwie rozwojowej skoncentrowane są główne cele analizowanych stowarzyszeń i fundacji? Odpowiedź na to pytanie pozwoliła ustalić obszary zagadnień do zagospodarowania przez działalność stowarzyszeń i fundacji na rzecz dzieci i młodzieży w świetle in-

tegralnego rozwoju i budowania dobra wspólnego oraz opracować plan wskazań i rekomendacji budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Rozdział trzeci zawiera pedagogiczną koncepcję przygotowania młodzieży do budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Za punkt wyjścia przyjęto koncepcję osoby i jej przymioty: godność, rozumność, mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości, twórczości, transcendencji.

Podstawę teoretyczną koncepcji stanowi więc pedagogika personalistyczna. Elementami strukturalnymi koncepcji są:

- struktura wzbogacanych zagadnień programowych poszczególnych przedmiotów o zagadnienia stanowiące komponenty społeczeństwa obywatelskiego;
- projekty edukacyjne w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego;
- koncepcje klas autorskich;
- Kluby Myśli Obywatelskiej;
- organizacje szkolne.

Przedstawiona koncepcja zawiera potencjał wychowawczy i dydaktyczny.

Konkluzje teoretyczne oraz praktyczne wskazania zostały zawarte w zakończeniu.

Słowa kluczowe:

- demokracja,
- społeczeństwo obywatelskie,
- koncepcja pedagogiczna budowania społeczeństwa obywatelskiego.